

Волуца В. А., здобувачка,
Василик Л.Є., д. н. соц. ком., доцентка,
завідувачка кафедри журналістики ЧНУ імені Ю. Федьковича

БЕЗПЕКА ЖУРНАЛІСТІВ ПІД ЧАС ВИСВІТЛЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

У статті аналізуються основні правила безпеки журналістів на війні, звертається увага на рекомендації медіаекспертів та журналістських ГО, на безпекові рекомендації міністерства оборони.

Ключові слова: медіабезпека, медіаправо, журналістика на війні.

Принципи безпечної професійної діяльності працівників засобів масової інформації, які висвітлюють війну, є актуальною та важливою проблемою в сучасних українських медіареаліях, оскільки воєнні дії роблять журналістів уразливими перед небезпечними ситуаціями та загрожують їхньому життю і здоров'ю. Тому спробуємо синтезувати головні правила та рекомендації щодо роботи представників преси в зонах бойових дій чи на тимчасово окупованих територіях, які нам пропонують провідні українські медіаексперти та фахові журналістські організації.

Медіаекспертка Ірина Земляна у посібнику «Журналіст і (НЕ) безпека» виділила такі основні поради для медійників, які перебувають у «гарячих точках»: «Продумайте процедуру комунікації з довіреною особою і редакцією та весь час тримайте із ними контакт; Повідомляйте їм про свої плани, напрямки руху, та проблеми, що виникають; Ретельно обирайте водія, фіксера та житло; Знайдіть надійну місцеву особу чи перевірені контакти, які допоможуть вам у екстрених ситуаціях; Наперед дізнайтеся про місцевість (клімат, культуру, традиції та політичну ситуацію); Не пересувайтеся наодинці та вночі; Дотримуйтеся часу комендантської години; За потреби корегуйте маршрут та розклад, міняйте місцями пункти призначення; Не беріть із собою нічого схожого на зброю або на військове (біноклі, військовий стиль одягу, нетравматичну зброю); Чітко підкоряйтеся командувачу; Будьте скромними та шанобливими до інших людей, їхніх зви-

чайв та культури. Уважно ставтеся до будь-яких попереджувальних знаків, не піддавайтеся адреналіну та не ризикуйте життям» [1, с. 71-74].

I. Земляна також зазначає, що якщо працівнику ЗМІ доводиться працювати або пересуватися вночі, то необхідно дотримуватися таких правил: «носить тем-ний одяг; вимкніть телефон, камери, радіопередавачі та диктофони; слідкуйте за джерелами світла та звуку; уникайте освітлених частин простору, а якщо такої можливості немає, то зупиніться, роздивіться та прислухайтесь, чи немає чогось підозрілого; зіткнувшись із проєкторами, лягте не землю і чекайте, поки вони не зникнуть, тільки тоді пересувайтесь далі» [1, с. 77-78]. Так само у вищезгаданому посібнику звертають увагу та пояснюють, як діяти журналістам у разі, як-що вони перебувають під ворожим обстрілом. І це дійсно є важливим питанням, оскільки досить часто можна почути чи прочитати інформацію про те, що вітчизняні чи іноземні представники преси потрапили під обстріл російських окупантів, є й, на жаль, загиблі в Україні медійники. «Отож, почувши свист снаряда, що схожий на шурхіт (після якого пролунає вибух) – негайно впадїть на землю, де є виступ (початок тротуару, високий бордюр, фундамент паркану чи воронки, що залишилися від попередніх обстрілів) або біля бетонної конструкції, але подалі від споруд, що можуть обвалитися чи спалахнути при прямому влучанні. Також можна лягти в невелике заглиблення в ґрунті, наприклад, канави, траншеї, неглибокі підземні колодязі, широкі труби водовідводу попід дорогою, оглядові ями для авто, біля гаражів чи СТО або каналізаційні люки. Якщо обстріл застав вас у громадському транспорті – негайно зупинїть його і відбіжіть від дороги й багатоповерхівок та так само впадїть на землю, прикрийте голову та закрийте долонями вуха і привідкрийте рот – це врятує від контузії. Далі не-обхідно знайти надїйне укриття неподалїк, і короткими швидкими перебіжками одразу після наступного вибуху рухайтесь до нього. Такими укриттями можуть бути: бомбосховища, підземні переходи (метро), глибокі підвали під капітальними будинками старої забудови, підземні овочесховища, силосні ями тощо» [1, с. 107-110].

Окрім цих безпекових пропозицій Інститут масової інформації розробив такі рекомендації для медійників щодо поведінки з військовими: «Не робїть за-писи й не діставайте мікрофон, не запитавши дозволу в співрозмовника; Не зні-майте обличчя

бійців, їхні позиції та озброєння; Не передавайте кількість військ, озброєння і координати позицій, якщо тільки ця інформація не є доступною з офіційних джерел; Не фотографуйтеся разом із військовослужбовцями; Пам'ятайте, що рядові бійці не завжди мають доступ до всієї інформації щодо зони бойових дій, тому розпитуйте їх про те, що відбувається на тому місці, де вони дислокуються; Будьте доброзичливими, залишайтеся спокійними, навіть якщо військові поводяться загрозово; Обережно використовуйте камери, оскільки об'єктиви можуть давати відблиски як оптичний приціл або виглядати як ручний портативний гранатомет (РПГ), і відповідно можуть стати потенційною мішенню; Ніколи не беріть у руки зброю та уникайте журналістів, які її носять та стріляють. Також не беріть із собою додому кулі, навіть якщо вам їх пропонують як сувеніри; На блокпостах поведіться спокійно і впевнено та чітко ідентифікуйте себе як працівника ЗМІ; Виконуйте всі вимоги військовослужбовців, відповідайте на їхні питання просто й чітко» [3].

Так само Міністерство оборони України підготувало порядок дій для представників преси, які намагаються евакуюватися з тимчасово окупованих територій: «знайдіть найближчий підрозділ українських сил оборони; з піднятими руками голосно повідомте, що ви преса; якщо ви не говорите українською – скажіть про це; уважно слухайте команди українських військових та виконуйте їх; будьте спокійними, не робіть різких рухів, і лише за проханням українського захисника представте документи, які підтверджують вашу особу, належність до медіа та акредитацію Збройних Сил України» [2]. Окремі безпекові рекомендації містяться й у Наказі Головнокомандувача ЗСУ Валерія Залужного від 3 березня 2022 року № 73 «Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану». Відповідно наказу журналісти повинні пред'являти документи та прес-карту на вимогу сил оборони; здійснювати переміщення винятково за погодженим маршрутом; повідомляти про своє переміщення до району ведення бойових дій та редакційне завдання у такому районі керівника прес-служби; носити на видному місці позначку ЗМІ («ПРЕСА» чи «PRESS», зокрема й на засобах індивідуального захисту); мати засоби індивідуального захисту (шолом і бронезилет) та аптечку; передати носій із матеріалами на перевірку (у разі вимоги)

та видалити матеріали, якщо на них відображені заборонені до поширення відомості; діяти у статусі цивільної особи (не вдягати військовий одяг та знаки розрізнення сил оборони, не брати до рук зброю та боєприпаси).

Журналісти, відряджені до зон збройного конфлікту, мають статус цивільних осіб і редакційне завдання на підготовку матеріалу. Відповідно до I Додаткового протоколу до Женевських конвенцій вони не можуть розцінюватися як військовополонені, мають нейтральний статус, право на повагу і захист.

Отже, підсумовуючи всі ці правила та рекомендації, можемо сказати, що безпека медійників на війні є критично важливою та вимагає багато уваги, тож виокремленими нами засадами беззаперечно мають послуговуватися журналісти, які безпосередньо висвітлюють російсько-українську війну з передової. Звичайно, що воєнні кореспонденти мають детальніше вивчити та проаналізувати всі можливі аспекти роботи в зонах збройних конфліктів та пройти відповідні навчання. Однак ці першочергові принципи також є важливими і зможуть убезпечити працівників ЗМІ від небезпечних ситуацій, що загрожують їхньому життю та здоров'ю під час виконання ними своїх службових обов'язків у «гарячих точках».

Список літератури

1. Земляна І. Журналіст і (НЕ) безпека : посіб. для журналістів, які працюють в небезпечних умовах / за ред. О. Романюк. Київ: ІМІ, 2016. 192 с.
2. Порядок дій для представників ЗМІ, які опинилися на тимчасово зайнятих окупантами територіях і намагаються покинути таку. URL: <https://www.facebook.com/MinistryofDefence.UA/posts/277302151248911> (дата звернення: 03.04.2023).
3. Правила для журналістів щодо поведінки з військовими. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/pravyldlya-zhurnalistiv-shhodo-povedinky-z-vijskovymy-i44056> (дата звернення: 03.04.2023).